

pilor și pentru crearea Sfântului Sinod, anulând astfel două din legile importante din domeniu adoptate în perioada domniei unirii. Una dintre cele mai importante legi pentru că aducea serioase îmbunătățiri în ceea ce privește starea materială, culturală și morală a clerului român⁹ a fost adoptată la 29 mai 1893, în timpul cât Take Ionescu era ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice.

Ultima etapă semnificativă în domeniul definirii relațiilor stat-biserică până la Marea Unire din 1918 trebuie căutată în reformele lui Spiru Haret, dintre 1902 și 1910. Astfel, în ianuarie 1902 a fost înființată Casa Bisericii care avea ca obiect de preocupare administrarea fondurilor destinate Bisericii, precum și bunurile acesteia. Noua Lege a lui Spiru Haret, votată de parlament în martie 1909, reorganiza B.O.R., creând o instituție nouă: Consistoriul superior bisericesc, *restabilindu-se unitatea dintre clerul înalt și masa clerului de rând*.¹⁰ Alte reforme ale lui Spiru Haret au prevăzut implicarea mai profundă a clerului în viața comunității: colaborarea dintre preoți și învățători, conferințele pastorale ale preoților. Datorită acestor măsuri legislative, dar și a celor de organizare a învățământului, Spiru Haret a devenit *ministrul modernizării instituționale în raport cu spiritul timpului*¹¹.

Transformările din viața Bisericii românești se vor reflecta și în evoluțiile lăcașurilor de cult din Pitești.

Bisericile ortodoxe din Pitești sunt prezentate într-o statistică a Primăriei din 1884¹², precizându-se hramul bisericilor, data construirii, proprietățile pe care le dețineau, precum și personalul pendinte.

Biserica Greci, din culoarea de galben, avea ca hram „Buna Vestire”, datând din 1564 și era deservită de doi preoți, doi cântăreți și un paracliser. Veniturile Bisericii erau constituite din chiria unor case din Pitești și din veniturile unor moșii din județele Olt (o jumătate din venitul moșiei Șuica) și Muscel (moșiile Isvorani și Băiculești)¹³. Această biserică aparținea parohiei „Maica Precistă din Coastă”, era *de zid, veche, învelită cu tablă albă, cu două turle*¹⁴. De asemenea, în 1894, statul subvenționa cu 30% instituția, pentru plata personalului bisericesc, din fondurile Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, în condițiile în care Biserica avea venituri proprii¹⁵. Conform autorului lucrării *Episcopia Argeșului*¹⁶, Biserica Buna Vestire a fost cunoscută și sub numele de *Greci*, sau *biserica lui Norocea logofăt* și a fost zidită în vremea domnitorului Petru cel Tânăr, fiul lui Mircea Ciobanul, și refăcută de mai multe ori. La 1845 protopopul plasează o înregistrare ca fiind în activitate. La 26 iunie 1868, acesta raportează episcopiei că

biserica se află în reparații încă de la 1 mai și preoții cer *vreo orânduială provizorie* pe la celelalte biserici din oraș pentru a sluji. A fost reparată la 1870, dar la 10 ani protopopul informează episcopia că biserica are nevoie de reparații, însă episcopii risipesc fondurile în loc să se îngrijească de sfântul lăcaș. Astfel că la 7 iunie 1882 *a ajuns în stare de ruină*: cade tencuiala în interior, parțial și pe afară, stranele descheiate, tinicheaua de pe acoperiș acoperită de grindină și intră apa în interior. Toate acestea din cauza relei administrații a parohului Neagu Brașov. Biserica a fost închisă de mai multe ori în 1882. Primăria a obligat enoriașii s-o repare. Aceștia, fiind constrânși, au reparat-o până în 1890, iar în 1893 au și zugrăvit-o. Alte reparații s-au făcut și în anii 1899, 1899, 1905. Cele din 1914-1915 au fost importante și au impus sfințirea ei¹⁷.

Biserica Precista Veche din Coastă are hramul Izvorul Tămăduirii, fiind construită în 1540(?), refăcută la 1754, arsă la 1794 și refăcută, arsă la 1848 și reparată radical între 1859 și 1864, amvonul din 1887. Astfel, la 11 februarie 1858 enoriașii cer aprobarea episcopiei să dărâme biserica din Mahalaua Precista Veche, care era stricată *din cauza anilor și cutremurelor*, pentru a o ridica pe cea nouă. Episcopul aprobă și poruncește protopopului să ridice din biserică sfințele odoare. În vederea demolării s-a cerut și avizul Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, solicitându-se și un ajutor din partea statului pentru lăcașul *care este cel mai vechi din oraș, unde se află și sfânta icoană a Maicii Domnului făcătoare de minuni, de la care în toată vremea a dobândit mulțime de pătimiși tămăduiri și ajutoare în diferite neputințe*¹⁸. După îndeplinirea tuturor formalităților legale la 27 mai 1858, protopopul raportează episcopului că biserica Precista din Coastă cu *hramul cel vechi Intrarea în Biserică, astăzi 27 curent, în numele prințului caimacam și al prea sfinției noastre cheriarhul eparhiei, am pus piatra de temelie cu cetirea sfințirii apei cei mici, după orânduială, față de administrator, dl. prezident al municipalității, dl. prezident cu toți membrii tribunalului, însoșiți cu toți orășenii, împreună cu familiile lor*¹⁹. Lucrările clădirii noii biserici au durat peste patru ani astfel că la 16 octombrie 1862, protoiereul face cunoscut episcopiei că lucrările s-au încheiat și cere aprobare pentru a fi sfințită la 26 octombrie. Cât de temeinic s-a lucrat se va vedea peste două decenii, când la 11 decembrie 1886, parohul reclamă la episcopie că în altar tencuiala a căzut, cercevelele s-au deteriorat, unele geamuri sunt rupte și lista neajunsurilor continuă. După o verificare, se constată că parohul I. Petculescu are dreptate, însă episcopia nu are fonduri pentru reparații. În 1887 se fac totuși reparațiile care se impuneau și la 8 septembrie 1887 s-a redeschis pentru slujbă, adăugându-se și un amvon. Alte reparații s-au mai efectuat în 1889, 1904 și 1926²⁰.

Biserica „Maica Precista”, cu hramul „intrarea în

⁹ Ibidem, p. 41.

¹⁰ Ibidem, p. 47.

¹¹ Ibidem, p. 47.

¹² DGAS, filiala Argeș, *fond Primăria Pitești*, ds. 21/1884-1885, f. 13.

¹³ Ibidem, f. 75.

¹⁴ Ibidem, ds. 15/1894/1905, f. 162.

¹⁵ Moșia din comuna Șuica avea 2.000 de pogoane pământ arabil, iar moșia din comuna Băiculești era de 100 de pogoane, apud Arhivele Statului, filiala Argeș, *fond Primăria Pitești*, ds. 15/1894/1905, f. 163.

¹⁶ Teodor, Mavrodin, *Episcopia Argeșului 1793-1949*, Pitești, 2005, p. 311.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Teodor, Mavrodin, *Op. Cit.*, p. 311.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Ibidem.

Biserica”, era, se pare, cea mai veche biserică din oraș, datând din jurul anului 1500 și era deservită de doi preoți, un paracliser, un cântăreț și un copist. De asemenea, dispunea de venitul de pe cea de-a doua jumătate a moșiei Șuica din județul Olt. Această biserică se întreținea și din veniturile moșiei Ștejeret din Bascov. În oraș erau o serie de case, proprietatea bisericii, închiriate unor locuitori ai orașului: două perechi de case, de pe strada București, două perechi de case din culoarea albastră, de pe strada Tabaci. De asemenea, patru locuri erau date cu embatic pe teritoriul Piteștiului.²¹

Biserica Sfânta Vineri, cu hramul „Cuvioasa Paraschiva”, este una dintre bisericile recent construite din oraș, fiind sfințită în 1817, având doi preoți, doi cântăreți și un paracliser. Veniturile erau realizate de chiria locului unde se organiza târgul săptămânal, precum și din administrarea moșiilor Cacaletii, Bădiceni și a pădurilor din aceste locuri. În documentele Primăriei Pitești din 1894, Biserica „Sfânta Vineri” era descrisă astfel: *una biserică de zid veche, învelită cu tinichea, cu două turlle, una la Pantocrator și una care servă de clopotniță; reparată în 1877; are tâmpla de zid și o grădină spațioasă de jur împrejur, plantată cu diferiți arbori, împrejmuită cu zid, iar în fața străzii Sfânta Vineri cu grilaj de fier pe un postament de piatră, cu două porți de fier mari și două mici*²². Biserica dispunea ca inventar de icoane, argintărie și cărți vechi, iar cele mai vechi documente din arhivă datează din 1857²³.

Biserica „Sfânta Vineri” sau „biserica Ungurelu din Vale” avea și hramul „Sf. Ioan”. A fost începută de slugerul²⁴ Ioan Ungurelu și Hagi Tenea și terminată de Alexandru Ungurelu, între anii 1818 și 1827. În anul 1845, protoiereul o înregistrează sub numele de „Sf. Vineri din Telesci”, cu hramul „Cuvioasa Paraschiva”. La 18 iulie 1875, enoria cere aprobare la episcopie pentru a o zugrăvi; la 10 decembrie 1877, biserica este zugrăvită, fiind sfințită la 18 decembrie același an. Alte reparații și îmbunătățiri (împrejmuire, repararea temeliei, acoperișul) s-au făcut în anii 1888, 1893, 1902. Cu toate reparațiile care s-au făcut, biserica nu mai rezista. Singura soluție era construirea alteia noi. După aprobările de rigoare s-a pus piatra fundamentală pentru biserica nouă, la 20 iulie 1903, slujba fiind efectuată de către episcopul Gherasim Timuș (31 mai 1893 – 22 decembrie 1911). Proiectul clădirii a fost întocmit de arhitectul I. Socolescu. Noua biserică s-a ridicat alături de cea veche, care a fost demolată. Sfințirea, după zugrăvit, a avut loc la 12 octombrie 1908. A fost modernizată ulterior ori introducerea curentului electric în 1915²⁵.

În ceea ce privește *Biserica Sfântul Gheorghe*, aceasta se găsea în culoarea de roșu, avea ca hram Sfântul Gheorghe, era una dintre cele mai vechi din oraș, datând din 1656, veniturile fiind asigurate de șase prăvălii de pe

strada Șerban-Vodă și din nouă locuri date cu embatic. Personalul era format din doi preoți, un diacon, un cântăreț și un paracliser în 1884. Biserica „Sfântul Gheorghe” se mai numea și „Domnească” și avea și hramul „Sf. Filoftea”. A fost târnosită de Constantin Șerban²⁶ și Doamna Bălașa, la 1656. Este singurul vestigiu al curții domnești din Pitești²⁷. Biserica a fost refăcută în sec. al XVIII-lea și reparată în mai multe rânduri (1844, 1869, 1872). În anul 1845, biserica se afla în stare bună și se slujea sfânta liturghie. La 3 iunie 1875 epitropii²⁸ cer aprobare episcopiei să-i facă noi reparații, care la 27 noiembrie se terminaseră deja, „afară de tâmpla care a rămas nepoleită din lipsă de fonduri”.²⁹ Enoriașii și epitropii voiau s-o sfințească de 7 decembrie (Sf. Filoftea), dar pentru că fondurile pentru terminarea tuturor lucrărilor s-au epuizat în 1875, sfințirea a avut loc abia în luna martie 1877. Alte reparații au avut loc în 1883 și în 1891. O preocupare constantă a constituit-o apărarea picturii de fumul produs al lumânării și păstrarea curățeniei parchetului. Pentru aceasta, în 1892 s-au pus la sfeșnice și policandre lumânări cu resort de metal și în care se introduceau numai lumânări de ceară curată. În 1894, Biserica este descrisă astfel: *construită de zid, cu tâmpla de brad și tei, sculptată; înlăuntru are parchet de asfalt și marmură. Învelișul este din fier alb, vopsit*.³⁰ Arhiva bisericii avea documente din 1805, anume zapise și copii de zapise, anafonale judecătorești, cedări de locuri.³¹ Din cauza trecerii timpului, Biserica a avut nevoie de reparații mai mici, care s-au făcut în anii 1902 și 1903. Înlăturarea pericolului afumării interiorului bisericii a dispărut odată cu introducerea curentului electric în anul 1913. Biserica „Sf. Gheorghe” a obținut construirea unei biserici-capele, terminată în 1905³².

O biserică din secolul al XIX-lea era și cea cu hramul *Sfântul Nicolae*, care avea și ea doi preoți și un cântăreț, iar veniturile erau asigurate de patru prăvălii de pe strada Șerban-Vodă.³³ În 1894, cu ocazia rectificării bugetului comunal în urma Legii lui Take Ionescu din 1893, se realizează inventarul Bisericii „Sfântului Nicolae”, care este afiliată Bisericii „Sfântul Gheorghe”. Se spune că biserica este *construită de zid, învelită cu fier alb, cu două turlle. În turla clopotniței se află așezat un orologiu, dăruit Bisericii de decedatul Ștefan Babick, fost farmacist și întreținut de primărie*.³⁴ De asemenea, Biserica avea în patrimoniu o Evanghelie îmbrăcată cu argint, șapte candelabre mari de argint și patru mici, tot din argint. Documentele cele mai vechi din arhiva bisericii datează din 1852 și se refereau la procesul pentru moșia

²⁶ Constantin Șerban, domn al Țării Românești (9 aprilie 1654 – martie 1658).

²⁷ Piteștiul a fost Curte Domnească și în vremea lui Neagoe Basarab (1512-1521).

²⁸ Epitrop = administratorul unui bun, în special al averii unei biserici; efor.

²⁹ Teodor, Mavrodin, *Op. cit.*, p. 310.

³⁰ DGAS, filiala Argeș, *fond Primăria Pitești*, ds. 15/1894/1905, f. 152.

³¹ Ibidem.

³² Teodor, Mavrodin, *Op. cit.*, p. 311.

³³ DGAS, filiala Argeș, *fond Primăria Pitești*, ds. 21/1884-1885, f. 75.

³⁴ Ibidem, ds. 15/1894 -1905, f. 147.

²¹ DGAS, filiala Argeș, *fond Primăria Pitești*, ds. 15/1894/1905, f. 163.

²² Ibidem, ds. 15/1894/1905, f.106.

²³ Ibidem.

²⁴ Sluger sau sulger = membru al curții domnești care se ocupa cu aprovizionarea cu carne.

²⁵ Teodor, Mavrodin, *Op. cit.*, p. 314.

Vătășescu cu *Casa răposatului Nae Socolescu și Ștefan Jianu*.³⁵ Biserica „Sfântul Nicolae” a fost construită se pare în secolul al XVIII-lea (?), dărâmată de cutremur în 1802, refăcută de enoriași în 1812, arsă la 1848, refăcută și zugrăvită în 1864. Protopopul o înregistrează în anul 1845 ca fiind în activitate. Bisericii i s-au făcut reparații importante și, la 30 noiembrie 1867, a fost resfințită. În 1876, biserica a trebuit să lupte contra inițiativei primăriei de a se instala în turla ei un observator care să anunțe apariția unui foc în oraș.³⁶ La 17 ianuarie 1877, episcopul face cunoscut Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice că, de s-ar aplica, ar avea de suferit cu timpul din cauza materialului ce s-ar adăuga în turlă pentru observator³⁷. Interesant este faptul că Regele Carol I a înzestrat această biserică cu un policandru, conform adresei nr. 20/8 iunie 1884 a Casei M. S. Regelui: *Am onoarea a vă aduce la cunoștință Prea Sfinției Voastre că săptămâna aceasta s-a pornit la Pitești, la adresa sfinției sale protopopul județului Argeș, policandru dăruit de M. S. Regele bisericii Sf. Nicolae din acel oraș*³⁸. *Alte reparații s-au făcut în 1887, 1893, 1897, 1921*³⁹.

În culorile negru și albastru (două din cele patru cartiere ale Piteștiului din secolul al XIX-lea) se găseau nouă lăcașuri de cult, printre care și sinagoga și două biserici care nu aparțineau confesiunii ortodoxe.

Biserica Sf. Ioan din Pitești a fost amplasată pe locul vechiului „foișor de foc” și este atestată din 1628; la 1728 era construită din lemn și în 1806 reconstruită de Hagii Matei Țăcălie.⁴⁰ În 1845 biserica este în bună stare. Enoria bisericii, la 18 ianuarie 1861 se plânge episcopiei că lăcașul a rămas mic, neîncăpător față cu sporirea populației și ar dori să-l mărească. Neexistând fonduri suficiente s-a apelat la ajutorul credincioșilor. În perioada 1881-1888 s-au desfășurat lucrări de reclădire a bisericii de către enoriași. Cele mai importante lucrări s-au realizat în anii 1914-1915 când a fost închisă pentru slujbă deschizându-se pe 7 iunie 1915. Biserica Sfântul Ioan avea două hramuri: Sfântul Ioan și Sfântul Dumitru și dispunea de un singur preot și un paracliser. În 1884 nu se organizau slujbe, acestea fiind suspendate din 1881, „fiind pusă în construcțiune”⁴¹. Veniturile, în anul 1884, constau din 240 de lei provenind din chiria unor case din Pitești, dar și din daniile enoriașilor⁴².

Biserica Sfânta Treime datează tot din sec. al XVII-lea, din vremea lui Matei Basarab, fiind construită tot de meșterul Stoica, cel care a realizat ansamblul de la Golești, proprietatea vestitei familii Golescu din fostul Județ Muscel⁴³. Biserica a fost construită pe locul alteia mai

vechi. Dintre elementele decorative se disting ancadramele ferestrelor cu baghete în stil gotic și rozete sculptate în motive diferite de la o fereastră la alta, precum și picturile murale din secolul al XVII-lea. La 1845, biserica se afla în activitate. După 20 de ani s-au făcut lucrări importante, și la 23 septembrie 1864, protoieria face cunoscut episcopiei că *dl. Andrei Grigorie, episcopul și îngrijitorul bisericii Beștelei, solicită să se sfințească pe 27 septembrie*.⁴⁴ Biserica numită și Beștelei a fost inițial schit, care s-a desființat, devenind biserică de mir, întreținută de stat. Vijelia din 1880 a afectat învelișul de tunică și două odăi unde stau servitorii, fiind afectată și împrejmuirea⁴⁵. În 1885, biserica nu se restaurase, fiind schimbat și preotul cu Gh. Miclescu. Noul preot este numit de Ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice la 21 februarie 1885 și ia în primire o biserică de zid, cu „toate învechite și în stare proastă, întră și ploaia prin acoperiș”. Cu toate intervențiile făcute, ministerul a aprobat fonduri doar pentru reparații exterioare, iar pentru cele interioare (zugrăveală, policandru etc.) au strâns bani enoriașii. La 15 decembrie 1885, toate reparațiile erau terminate și se cere aprobare pentru sfințirea lăcașului la 22 decembrie. Episcopul aprobă și-l anunță pe preot că va merge și el la sfințirea sfintei liturghii⁴⁶. Vechimea Bisericii „Sfânta Treime – Beștelei” nu era cunoscută de autorul statisticii din 1884. Este un lăcaș de cult fără venituri proprii, supraviețuind financiar din fondurile alocate de stat și din donațiile enoriașilor. Ca și personal, era deservită de doi preoți, un paracliser și un cântăreț.

Cea mai nouă biserică avea hram dublu: *Sfântul Ilie și Sfântul Pantelimon*, datând din 1828. Era slujită de doi preoți, iar veniturile se ridicau la 1.500 de franci pe an, realizate din chiria unor case și locuri de pe teritoriul Piteștiului. Biserica parohială „Sfântul Ilie” era încă particulară în 1894, zidită de familia Pandele Petre și întreținută din averea lăsată de aceasta⁴⁷. Biserica „Sfântul Ilie” din Pitești a fost construită în perioada 1826-1827 de Pantelimon Petre și soția Păuna. Este cea mai recentă construcție religioasă din perioada studiată. La 22 aprilie 1892, parohul bisericii se plânge episcopiei că, deși în testamentul ctitorilor se prevede ca preoții să primească anual 200 de lei, din anul 1875 nu li s-au mai plătit aceste sume pe motiv că nu plătesc chirie fiindcă locuiesc în casele din curtea bisericii. Plângerea a fost înaintată la Ministerul Cultelor care a răspuns că dacă urmașii nu pot plăti, atunci conform art. 35 din lege „să plătească primăria”⁴⁸. Se mai arăta în plângere că din cauza relei administrări a fondurilor bisericii (descendent N. Constantinescu), lăcașul a ajuns în ruină. Administratorul testamentului nu a vrut să renunțe la dreptul său de urmaș al ctitorilor și s-a apucat de repararea bisericii, fi-

³⁵ Teodor, Mavrodin, *Op. cit.*, p. 310.

³⁶ Ibidem.

³⁷ Ibidem.

³⁸ Ibidem, *passim*.

³⁹ Ibidem. Din păcate biserica a fost demolată în 1962 ca urmare a proiectului de sistematizare a centrului orașului. Policandru dăruit de rege, icoane și alte obiecte se află în biserica din satul Enculești, comuna Ștefănești, azi județul Argeș.

⁴⁰ Teodor, Mavrodin, *Op. cit.*, p. 312.

⁴¹ DGAS, filiala Argeș, *fond Primăria Pitești*, ds. 21/1884-1885, f. 15.

⁴² Ibidem.

⁴³ Teodor, Mavrodin, *Op. cit.*, p. 311.

⁴⁴ Ibidem.

⁴⁵ Ibidem.

⁴⁶ Ibidem.

⁴⁷ DGAS, filiala Argeș, *fond Primăria Pitești*, ds. 15/1894/1905, f. 2.

⁴⁸ Mavrodin, Teodor, *Op. cit.*, p. 313.

ind ajutat și de episcopie, cu pantahuză⁴⁹. Astfel că, în anul 1890, lucrările s-au terminat, biserica a fost mărită și sfințită la 1 decembrie 1896 chiar de către episcop. Alte lucrări, în special de întreținere, s-au făcut în anii 1910, 1920, dar mai ales după 1945⁵⁰.

Schitul Trivalea, cu hramul „Sfânta Treime”, nu i se cunoștea data construcției în 1884, fiind întreținută din fondurile statului și fiind deservită de doi preoți.⁵¹ Conform istoricului Teodor Mavrodin⁵², Schitul Trivalea din Pitești a început să fie construit de mitropolitul Varlaam în anul 1672 și terminat între anii 1678 și 1688; a fost avariat de cutremurul din 1802, refăcut mai târziu. Din nou a fost dărâmat de cutremurul din 1827 și rezidit în perioada 1854-1856, în timpul egumenului Ierotei, restaurat și zugrăvit în 1904. A fost metoh⁵³ al Mănăstirii Cozia. La 4 octombrie 1918, starețul Iustin Popescu raportează episcopiei că, în urma cutremurului din 1916, trei camere s-au ruinat și cere ajutor. Episcopia a intervenit la MCIP și schitul a primit suma de 300 de lei. La 20 iulie 1921 se mai cer bani pentru alte două încăperi⁵⁴.

Ultima biserică ortodoxă amintită în documentul din 1884 era cea numită *Mavrodolu*, cu hramul Sfinților „Spiridon, Haralambie și Adormirea Maicii Domnului”. Este o biserică reconstruită în secolul al XIX-lea, de zid, de Ion Mavrodolu, în perioada 1815-1818, fiind sfințită de către episcopul Iosif. Inițial, Biserica era din lemn și a fost construită în anul 1752 de Ene Cupețul. A avut de suferit în urma incendiului din 1848 și a fost reparată și resfințită în 1849. În statistica protopopului din 1845 este consemnată cu același hram, fiind numită „Precista Nouă”. Reparații i s-au făcut în 1866⁵⁵.

Între Biserica „Sf. Gheorghe” și „Biserica Mavrodolu” – mai ales după crearea statului român și stabilirea sărbătorilor naționale prin *Regulamentul pentru sărbătorile ce trebuie a ține creștinii ortodocși în curgerea anului*, din 3 iulie 1874⁵⁶ – exista o competiție pentru organizarea de ceremonii.

La 17 septembrie 1868, epitropii trimit episcopului o jalbă în care se arată că biserica lor *a fost catedrala acestui oraș chiar de la fondarea ei; într-înșea se primeau domnitorii, prea sfinții episcopi și se săvârșea orice ceremonie religioasă privitoare la Te-Deum-uri domnești și alte ocaziuni de acest feliu. Acum, în iarna trecută, nu știm din ce cauză și din a cui bună-voință, ni se vesti prin tobă că catedrala de la Mavrodolu se permută la biserica „Sf. Gheorghe”*⁵⁷. Episcopul este de partea jeluitorilor și scrie protoierului că *Noi primim cu plăngere d-*

*a se reda bisericii Mavrodolu dreptul ce l-a avut*⁵⁸ și să aducă la cunoștința autorităților județene și localnicilor acest lucru. Arhierul Neofit Scriban îi mai spune protoierului: *cucernea ta, în lipsa noastră, vei săvârși toate serviciile Dumnezeiești oficiale numai la biserica Mavrodolu, precum a fost obiceiul și precum ai făcut și până acum. Depozițiile deciziei acesteia și copia supliciu... le vei face să ajungă la cunoștința celor ce se cuvin*⁵⁹. În anul îndeplinirii ordinului, protoierul a primit de la primărie adresa nr. 2267, prin care-i spune că este o lucrare a consiliului, bazată pe dreptul legii comunale, transferarea catedralei la biserica Sf. Gheorghe, ca biserica domnească și fostă catedrală, găsindu-se și în centrul orașului, hotărâre care s-a luat în ședința din 8 ianuarie 1868. Se pare că la hotărârea consiliului a avut și protoierul o oarecare influență, căci episcopul, la 28 octombrie 1868, îi transmite că degeaba se străduiește să-l determine a accepta hotărârea consiliului, *asociindu-se cu acei ce asaltează canoanele bisericesti, pentru a mă face pe mine complice la aceasta, ca să-mi calc sfințele datorii către biserică; rău faci că-mi dai asemenea sfaturi și mă mir că ai asemenea curaj când știi foarte bine că eu altădată am jertfit totul numai ca să nu-mi calc datorii către biserică... eu știu una și bună, că biserica Mavrodolu, precum mărturisesc bătrânii Piteștiului, de la întemeierea sa și până astăzi, s-a bucurat de dreptul exclusiv și necontestat de până acum de a fi o catedrală*⁶⁰. Enoriașii, la rândul lor, și-au arătat nemulțumirea față de hotărârea consiliului comunal, trimițând o suplică la episcop, semnată de 200 de persoane, la 29 noiembrie 1898, acuzându-l pe primar *care a ajuns a ordona chiar și în biserică... și prin mijlocirea actualului protopop – N. Constantinescu*⁶¹. Conflictul dintre enoriași și primărie a ajuns și la Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice. Slujbele erau oficiate tot de către doi preoți în 1884. Biserica a fost bine întreținută de enoriași, în ciuda conflictului cu primăria, fiind făcute îmbunătățiri și reparații succesive în anii 1883, 1891, 1912. În 1912 biserica primește un iconostas nou, de aramă, de la doamna Bălașa I. Deleanu, cel vechi fiind donat unei biserici mai sărace. Între anii 1914 și 1915 a fost repictată de Gheorghe Belizarie și s-a introdus curentul electric. La inspecția din 27 decembrie 1939, protoierul o găsește „bine”⁶².

Schitul Buliga era în activitate în 1845. Avea hramul „Sf. Ingeri”. Pisania⁶³ lăcașului ne spune numele și data celui care l-a clădit: *Cu vrearea tatălui și cu ajutorul fiului și cu săvârșirea Duhului Sfânt, miluindu-ne bunul Dumnezeu, îndemnatu-ne-am de am zidit această sfântă biserică din temelie eu robul lui Dumnezeu jupan Martin sin jupan Pătru Buliga și cu jupâneasa Elena și întru*

⁴⁹ Phantahuză = listă de subscripție cu care se strâng bani pentru clădirea sau pentru repararea unei biserici, pentru o operă de binefacere.

⁵⁰ Teodor, Mavrodin, *Op. cit.*, p. 313.

⁵¹ DGAS, filiala Argeș, *fond Primăria Pitești*, ds. 21/1884-1885, f. 20.

⁵² Teodor, Mavrodin, *Op. cit.*, p. 318.

⁵³ Metoh = metoc, mănăstire mică, subordonată administrativ unei mănăstiri mai mari; clădire care aparține unei mănăstiri și care servește ca loc de găzduire.

⁵⁴ Teodor, Mavrodin, *Op. cit.*, p. 318.

⁵⁵ Ibidem, p. 314.

⁵⁶ Isar, Nicolae *Relațiile sta-biserică...*, p. 159.

⁵⁷ DGAS, filiala Argeș, *fond Primăria Pitești*, ds. 13/1868, f. 23.

⁵⁸ Ibidem.

⁵⁹ Ibidem.

⁶⁰ Ibidem.

⁶¹ Ibidem.

⁶² Teodor, Mavrodin, *Op. cit.*, p. 318.

⁶³ Pisanie = inscripție sculptată în piatră, în metal, pictată etc. Pe morminte, la intrarea într-o biserică, într-o clădire etc., cuprinzând o invocație religioasă, numele ctitorului, motivarea zidirii sau date asupra monumentului respectiv.

*lauda și cinstea prea marilor voievozi Mihail și Gavril și a tuturor celorlalte fără de trupuri puteri, în zilele prea luminatului Ion Constantin Nicolae voievod ca să ne fie nouă și părinților noștri de pomenire în veci amin (sept.1, anul 7208; adică 1 septembrie 1699)*⁶⁴. Destinația lăcașului a fost aceea de a fi schit de călugări, fiind închinat mitropoliei țării. În urma legii de secularizare a averilor mănăstirești⁶⁵, din timpul domnitorului Alexandru Ioan Cuza, a intrat în proprietatea statului. În 1884 *Schitul Buliga* era o biserică fără venituri proprii, întreținută de stat și ale cărei slujbe erau organizate de doi preoți.

Prefectura județului Argeș, dorind să-și construiască un sediu administrativ, potrivit cu nevoile sale, intervine la Ministerul de Interne pentru a-i ceda terenul schitului și clădirile de pe el. Urma ca biserica și clădirile schitului să fie demolate, invocându-se și starea precară în care se aflau. La 23 august 1898 ministerul face cunoscut episcopiei că a aprobat cererea Prefecturii Argeș de a se dărâma biserica *în vederea ruinei în care se găsește*⁶⁶.

La 7 septembrie 1898, prefectul scrie episcopiei că pe *locul numit Buliga din orașul Pitești, proprietate a acestui județ, concedată de stat prin legile promulgate la 21 martie 1872 și 28 ianuarie 1893*⁶⁷ s-a spus în lucrare Palatul Administrativ al județului Argeș – aprobându-se dărâmarea imobilelor existente. Dărâmarea s-a aprobat *cu dispozițiunea de a se ridica pe locul sfântului prestol*⁶⁸ *un monument comemorativ în care să se încadreze, pe cât posibil, inscripțiunea originală, cea veche; sub monument să se pună oasele din mormintele ctitorilor, conservându-se deasupra piatra funerară, iar odoarele bisericii, ca chivotul de argint, potirul, Evanghelia din 1697 de Antim Ivireanul să se trimită la muzeu, de asemenea și clopotele dacă au inscripțiune*⁶⁹. În cazul în care clopotele nu au inscripții, să fie trimise la episcopie, împreună cu celelalte obiecte și veșminte *spre a fi împărțite la bisericile sărace, lipsite de aceste obiecte*⁷⁰. În privința materialelor ce ar rezulta din demolare, prefectul propune să fie date comunei Bascov-Flești, care de mai mult timp dorește să-și clădească lăcaș de rugăciune, dar nu are mijloace. Ambele adrese primite episcopul le înaintează Sfântului Sinod pentru a decide, inserând și câte-va informații despre schit: a avut moșii la Schiau, Ungheni, Negreni, vii, delnițe și case mari; avea călugări fiind considerată schit; mai avea și preoți de mir, diaconi și un arhieru⁷¹; aici a fost consistoriul eparhial, ca și școala din care ieșeau candidați la preoție, pe vremurile acelea pe când nu existau școli și seminarie în țară; toată averea a luat-o statul la 1864; de la secularizare până la

legea clerului mirean aici a fost un egumen sau preoți de mir ca îngrijitori. Sfântul Sinod, luând în discuție situația de la Pitești, la 19 octombrie 1898, a hotărât să nu aprobe dărâmarea bisericii, anunțând episcopia despre aceasta la 21 octombrie 1898⁷².

Intervenții pentru păstrarea bisericii s-au făcut din partea îngrijitorului, enoriașilor, a episcopiei și a Sfântului Sinod. Totul a fost în zadar. La 14 decembrie 1898, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice îi face cunoscut episcopului că s-a aprobat de către Comisia Monumentelor Istorice demolarea și deci nu se mai poate face nimic. Ca urmare, la 18 ianuarie 1899, episcopul comunica protoiereului să se ia obiectele sacre și Evanghelia și să fie depuse la muzeul episcopal, iar celelalte obiecte să fie date bisericii parohiale („Sf. Ioan”), unde va servi și preotul bisericii „Buliga”, iar tâmpla se va da altei biserici date în construcție. Ministerul Cultelor este de altă părere și propune episcopiei la 31 martie 1899 ca obiectele sacre să fie date Muzeului Național (Muzeul de Antichități) din București⁷³.

Fiecărei biserici îi erau afiliate familii de enoriași, numărul acestora variind de la 34 de familii, în cazul Bisericii „Buliga”, până la 175 de familii, în cazul Bisericii cu hramul „Adormirea Maicii Domnului”⁷⁴.

În ceea ce privește bisericile creștine din oraș, veniturile acestora în 1901 erau următoarele: Biserica „Sf. Ioan” avea case bisericesti, donate de M.I. Nicolopol, case care erau închiriate în 1901⁷⁵; Biserica „Precista din Coastă” avea moșia Șuica, din județul Olt⁷⁶; Biserica „Sf. Vineri” a avut un venit de 141.432 de lei în 1901, iar cheltuielile au fost de 7.540 de lei, având așadar un excedent de 133.892 de lei.⁷⁷

Comuna contribuie nu numai la plata personalului bisericilor din oraș, ci intervine și pentru sancționarea celor care se fac vinovați. Astfel, preotului Gh. Mielcescu, de la biserica Buna Vestire Greci, i se oprește în 1901 salariul pe 10 zile, „fiind judecat”⁷⁸.

În urma modificării Legii clerului, salariul preoților în 1900-1901 și 1901-1902 era plătit de comună, 60 de lei, și de stat, respectiv 40 de lei lunar. Suma plătită de comună variază.

În acest context, aflăm că la Biserica „Sf. Gheorghe” exista un cor înființat în 1884 și care era întreținut de biserică. Preotul acestei biserici dorește ca acest cor să fie întreținut de stat, precum cele din orașele București, Ploiești, Giurgiu, Câmpulung, care, după știința preotului respectiv, primeau lunar câte 500 de lei de la comună.⁷⁹

(continuarea în numărul următor)

⁶⁴ Teodor, Mavrodin, *Op. cit.*, p. 318.

⁶⁵ Legea de secularizare – dec. 1863, în vremea domnitorului Alexandru Ioan Cuza (24 ianuarie 1859 – 11 februarie 1866).

⁶⁶ Teodor, Mavrodin, *Op. cit.*, p. 311.

⁶⁷ Ibidem.

⁶⁸ Prestol sau pristol = masă din mijlocul altarului unei biserici, pe care se țin obiectele necesare oficiului liturghiei.

⁶⁹ Teodor, Mavrodin, *Op. cit.*, p. 314.

⁷⁰ Ibidem.

⁷¹ Arhieru = denumire generală pentru gradele superioare ale clerului.

⁷² Teodor, Mavrodin, *Op. cit.*, p. 314.

⁷³ Ibidem.

⁷⁴ DGAS, filiala Argeș, *fond Primăria Pitești*, ds. 15/1894/1905, f. 58 și 67.

⁷⁵ Ibidem, ds. 5/1901, f. 10.

⁷⁶ Ibidem, f. 13.

⁷⁷ Ibidem, f. 23.

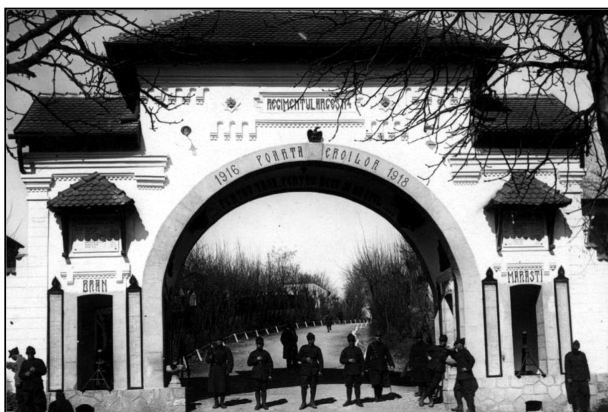
⁷⁸ Ibidem, f. 15.

⁷⁹ Ibidem, f. 23.

Arc peste timp: Poarta Eroilor în presa locală

dr. Iulian BOȚOGHINĂ

Din inițiativa colonelului Barbu Pârâianu, comandantul Regimentului 4 Dorobanți Argeș, secondat de ajutorul său, locotenent-colonelul Constantin Bengliu, a fost construit în Pitești monumentul ce din 1926 poartă numele de *Poarta Eroilor*¹. Veritabil arc de triumf care străjuiește intrarea în fosta cazarmă a Regimentului 4 Dorobanți, monumentul a fost construit din fondurile adunate cu sârg prin prestațiile publice ale fanfarei regimentului, din sumele alocate regimentului pentru întreținere, cât și din contribuția benevolă a cadrelor militare și trupe.

Poarta Eroilor, după inaugurarea din 1926, unde se pot vedea mortierele plasate în spațiul destinat trofeelor, plăcile din oțel inscripționate cu numele eroilor, acvila ce străjuiește arcul de boltă și șișotele amplasate pe stâlpii laterali

Mai jos, pe plăci mari de tablă de oțel zidite în poartă și acoperite cu sticlă, au fost inscripționate numele celor 2.300 de ostași care au murit, alături de ofițerii lor, pentru împlinirea aceluiași ideal. În partea de jos a stâlpilor porții erau înfipte două șișote, din care [...] curgea o apă limpede ca lacrima – care să [a]stâmpere întotdeauna setea trecătorilor osteniți. În interiorul stâlpilor porții a fost amenajat un mic muzeu militar, unde au fost expuse trofeele de război luate de ostașii Regimentului 4 Dorobanți în luptele de la Mărăști: *aruncătoare de bombe, puști și carabine, săbii și grenade [...] care erau înfipte în picioarele porții [...]*. Pe peretele din interior, deasupra acestor exponate, au fost rânduite tablouri cu chipurile ofițerilor căzuți la datorie. Pe frontispiciul monumentului au fost inscripționate cuvintele următoare: *Regimentul Argeș nr. 4. Poarta Eroilor 1918. Morți pentru țară, pentru Rege și Drapel*, crezul pentru care eroii înscriși pe această monumentală poartă și-au sacrificat

ce au avut mai scump. Mai departe rămâne scris că: *Ei nu au murit, trăiesc în noi că sunt eroi*, pentru ca cei ce vor citi să nu uite că cinstirea eroilor este însăși cinstirea patriei.

Pe stâlpii Porții Eroilor au fost dăltuite denumirile localităților Bran, Dragoslavele, Mărăști, Mohu ș.a., în care au căzut la datorie militari argeșeni în luptele din Primul Război Mondial.

Inaugurarea monumentului a avut loc la 26 septembrie 1926, o frumoasă zi de toamnă, printr-un ceremonial deosebit, cum se cuvenea momentului. Așa cum consemna un ziar al vremii: *s-a adunat lume multă ca să sfințească acest monument și să pomenească numele celor înscriși pe el [...]. S-au adunat, cu zgomot de sărbătoare școli, armată multă, văduve și orfani de război, pururea cu ochii înlăcrimați și lume multă piteșteană*².

La această solemnă manifestație au asistat înalte personalități militare, oficialități ale orașului, demnitari, ofițeri pensionari, reprezentanți ai clerului, invitați.

Dintre aceștia îi amintim pe: generalul Dumitrescu Constantin, comandantul Corpului 1 Armată, generalul Stambulescu Gheorghe, comandantul Diviziei a 3-a Infanterie, și subșeful său de stat-major, Spiroiu Mișu, comandantul Regimentului 6 Artilerie, Ștefănescu Alexandru, comandantul Brigăzii a 2-a Artilerie, medicul șef al Diviziei a 3-a, Negoescu Budeanu, comandantul Cercului de Recrutare Argeș, Ovid Bădulescu, prefectul de Argeș, Mișu Păunescu, subprefectul județului, primarul urbei, Ștefan Martinescu, senatorii: Iancu Purcăreanu și inginerul Baranga, deputații: general Iancovescu, Ion Posescu, Honoriu Bănescu, colonel Homoriceanu; inspectorul general sanitar Vasile Teodorescu, primul președinte al Tribunalului Argeș, Zenovie Damian, directorul poliției, Manole Dumitrescu, director de bancă, Episcopul de Argeș, protopopul Vintilescu, preotul Mateescu, confesorul garnizoanei, ofițeri activi și de rezervă din cadrul regimentului, întregul corp ofițeresc din garnizoana Pitești, locotenentul Nicolae Copaciu, delegatul Societății *Mormintele Eroilor* din București ș.a.³

Începând cu orele 9⁰⁰, mulți localnici au început să se îndrepte spre monument, pentru a-și ocupa locurile fie la tribună, fie pe trotuare. Puțin mai târziu au început să sosească delegațiile societăților, ale școlilor, văduvele și orfanii de război, lume foarte multă, din toate categoriile sociale. Foarte bine primită a fost Societatea *Munții Coți*, a demobilizaților din Argeș, care au venit în formație ostășească, cu drapel și trompeți militari⁴.

² *Arhivele Militare Române*, fond „Colecții.RIJO I”, f. 20.

³ „*România Eroică*”, nr. 1, anul 1927, p. 7-8.

⁴ *Ibidem*, p.8.

¹ ****Istoricul Regimentului 4 Dorobanți “ARGEȘ”*, Editura Pământul, 2008, p. 229-235.

La ora 11, comandantul Corpului 1 Armată, generalul Constantin Dumitrescu, cu statul său major, a trecut în revistă trupele din garnizoana locală, care erau dispuse pe trotuare în fața monumentului. S-a făcut prezentarea oficialităților, a ofițerilor superiori și a invitaților⁵.

La orele 11²⁰ a început solemnitatea printr-o slujbă religioasă oficiată de I.P.S. Episcopul Argeșului, însoțit de clerul din Pitești, care s-au rugat pentru cei morți și pentru cei vii, stropind cu apă sfințită monumentul și tablourile ce cuprind numele eroilor adormiți întru Domnul, cum și peste capetele drept-credincioșilor adunați la marea sărbătoare⁶.

Acest moment a fost urmat de discursul de deschidere rostit de colonelul Barbu Pârâianu, comandantul Regimentului 4 Dorobanți care, deși nu a luptat în război cu acest regiment, ci cu Regimentul 55 Infanterie, a simțit ca o sfântă datorie să-și amintească de vitejii argeșeni și în amintirea lor, să ridice această poartă monumentală a eroilor. Vocea sa, când liniștită și duioasă, când zbu-ciumată și puternică, a evocat, pe rând, faptele de vitejie pe care le-au făptuit în urmă cu zece ani ostașii argeșeni la Bethlen, Calbor, Cincu Mare, Mohu, Homorod și la Sânpetru în Transilvania, la Predeluș, pe muntele Ștevia, la Inotești, pe Valea Buzăului, la Schitul Tarnița și la Mărăști⁷. Mai departe, în cuvântarea sa, colonelul Pârâianu a ținut să spună oficialităților, dar mai ales publicului prezent că «În războiul dezrobirii neamului, județul Argeș dând jertfă pe altarul Patriei 20 de ofițeri și 2.300 de soldați, am căutat să eternizez această vitejie, ridicând acest monument, acest arc de triumf, la poarta Regimentului 4 Argeș. Pentru ca toți să cunoască faptele de glorie ale regimentelor 4 și 44 infanterie [...]. Fiți mândri de regimentele ce au luptat atât de brav. Prin jertfa a 20 de ofițeri și 2.300 soldați, v-ați deschis loc de cinste în cartea de aur a neamului nostru. Eu, comandantul Regimentului 4 Argeș, convins fiind că războiul de mâine este războiul sufletului, că cinstea eroilor de ieri făurește pe eroii de mâine, am ridicat cu modestele mijloace ale corpului acest portal monument, dându-i numele de „Poarta Eroilor”, pentru a eterniza vitejia fără seamăn a eroilor acestor două regimente din Argeș.

Pe sub poarta aceasta copiii, bătrânii, soldații, concentrații, femeile care își vor căuta feciorii se vor opri o clipă, își vor înălța gândul către Cel de Sus și vor aduce o lacrimă ca prinos de recunoștință în fața acestor pomelnice de eroi, realizând astfel, prin pilde și fapte, educația ostășească și națională. Am ținut ca pe bolta acestui monument să scriu crezul nostru ostășesc prin cuvintele: „Pentru Țară, Pentru Regi și Drapel!” [...] cuvinte pentru care eroii ce-i priviți și-au sacrificat ce au avut mai scump.

Aceste cuvinte să vă fie și vouă crezul de mâine, spre a fi demni urmași ai celor care s-au luptat la Bran, Calbor, la Homorod – Izteleter, Mărăști, ori la Boița, Șelimberg, Tâlmaci și Mormântul.

Ostași,

⁵ Ibidem.

⁶ Ibidem.

⁷ Ibidem.

Frumoasă moștenire ne-au lăsat părinții și frații noștri care au luptat pentru întregirea neamului.

Fiți mândri, voi argeșeni, de gloria înscrisă de ei în cartea de aur! Dar o datorie sfântă vă leagă: Este datoria de a păstra neatinsă moștenirea ce ne-au lăsat! Dușmani mulți ne pândesc de la hotare, dornici de a ne rupe din sfântul pământ al Patriei. În sufletul vostru curat și în brațul vostru de oțel se reazemă siguranța zilei de mâine. Fiți demni de cei 2.300 de eroi; fiți demni de numele de Români!

În aceste momente înălțătoare mai avem o scumpă datorie, este aceea de a ne îndrepta gândul către Acela care a fost simbolul vitejiei fără seamăn, către Marele nostru Căpitan, către Majestatea Sa Regele Ferdinand, făuritorul României Mari și rugăm pe bunul Dumnezeu, să-i dea zile multe, pentru a duce mai departe pe căile înțelepte destinele acestui neam»⁸!

Cuvântarea a fost încununată de urale nesfârșite, pornite cu toată puterea din pieptul tuturor.

După comandantul Regimentului 4 Argeș, prin osteneala căruia se ridicase monumentul, a luat cuvântul protoiereului Vintilescu, în cuvinte emoționante, el a evidențiat faptele de arme ale eroilor argeșeni: *Cine dintre noi nu știe, frați români, drept-credincioși, că sunt unele clipe, unele ceasuri ale vieții, când tăcerea, lacrimile, amintirea și speranța mută sunt tot ceea ce poate să exprime inima! Așa încât trebuie să mărturisesc că cuvântul nu mi se pare tocmai potrivit în acest moment și în acest loc. Singure două vorbe ar forma cea mai frumoasă cuvântare panegirică și patriotică: 1916-1918! Să dăm drumul amintirii să cutreiere toate direcțiile în întinsul patriei noastre, prin văile Dunării, Tisei, Jiului, Oltului, Argeșului, Buzăului, peste dealuri și crestele munților, prin trecătoarele lor și peste șesuri! Să ne întoarcem apoi aici și să lăsăm inimile să se reverse în sentimente de admirațiune pentru eroii noștri în rugăciuni pentru odihna sufletelor lor în fericirea eternă și în urări patriotice pentru propășirea viitoarei Români Mari»⁹!*

În încheiere, invocând pilda biblică potrivit cu situația, Sfinția Sa a încheiat cuvântarea îndrumând asistența la credință în valorile neamului, cu spusele lui Hristos: *Mântuitorul a zis: Rămâneți întru mine și Eu întru voi, căci fără mine nu puteți face nimic! Eu sunt ușa, prin mine, de va intra și va ieși și pășune va afla!*

Fie ca această poartă monumentală să însemne învierea tuturor virtuților ostășești, de-a lungul generațiilor care vor intra și vor ieși printr-însa.

Momentul festiv dedicat inaugurării porții monumentale a Eroilor s-a încheiat prin tăierea panglicii tricolore din jurul monumentului și defilarea trupelor și școlilor pe șoseaua care ducea spre parcul Trivale¹⁰.

La banchetul care a avut loc, după-amiază, în saloanele Cercului Comercial și Industrial au luat parte Episcopul de Argeș, generalii Constantin Dumitrescu, Gheorghe Stambulescu, Lișcu, Iancovescu, Ștefănescu

⁸ Ibidem.

⁹ Ibidem, p. 9.

¹⁰ Ibidem.

Alexandru, parlamentarii, tot corpul ofițeresc al garnizoanei în mare ținută și invitații¹¹.

Un emoționant cuvânt de încheiere a ținut avocatul Velicu Athanasie, ofițer de rezervă în Regimentul 4 Dorobanți: *Ca argeșean mândru de regimentele argeșene și ca fost ofițer al Regimentului 4 Argeș, țin să felicit din toată inima, pentru inițiativa frumoasă a d-lui colonel Pârâianu și pentru hotărârea cu care a știut să ducă la bun sfârșit, monumentul pentru comemorarea eroilor argeșeni.*

I se cuvine cu atât mai multă laudă, cu cât fără să fi comandat Regimentul vreodată, a avut toată delicatețea sufletească să-și ia asupra sa o sarcină care incumba altora. Se simțea de multă vreme nevoie de omagiul adus Regimentului 4 Argeș, care în momentele de restriște când înghețase orice speranțe românilor, a făcut pentru prima oară să încolțească o rază de nădejde în sufletele tuturor, și a încununat drapelul județului de o glorie eternă.

Numai cine a trăit ziua de 11 iunie 1917, în Moldova, care a prins pe chipurile copiilor și ale bătrânilor lacrimile de bucurie la vestea victoriei de la Mărășești, și care a călcat la urmă pe urmele eroilor pe acolo pe unde s-a desfășurat gigantica efortare a trupelor argeșene, numai aceia pot să înțeleagă ce mare datorie de recunoștință au contractat urmașii, pentru acești eroi.

De aceea, înaintea d-lui colonel Pârâianu, județul întreg trebuia să ia această inițiativă, ca să lase urmașilor în mijlocul orașului monumentul care să comemoreze pentru eternitate gloria fiilor județului,

I-a fost dat d-lui colonel Pârâianu să risipească cel dintâi cenușa uitării, care prea de timpuriu începuse să se aștearnă peste amintirea aceluia care își dorm somnul veșniciei, risipiți de-a lungul țării.

Numai așa se pot întări sufletele, și numai așa sacrificiile celor 2.300 de soldați morți nu vor rămâne zadarnice.

De azi înainte, tânărul care vine să-și facă datoria către patrie va trebui să treacă pe sub Poarta Eroilor și sigur că va ajunge la regiment mai bun, să urmeze pilda lor. Dar monumentul așezat acolo unde este așezat, pe drumul spre minunata noastră Trivale, va aminti și trecătorilor, care se duc să respire aerul ei curat, că fără sacrificiul celor 2.300 eroi, România Mare n-ar fi fost făcută și ei nu s-ar mai fi putut bucura de frumusețile Trivalei ca liberi cetățeni. De aceea închin paharul meu, în sănătatea d-lui colonel Pârâianu, urându-i să ajungă cât mai sus în cariera sa, pentru a dovedi că are un suflet mare¹².

Anii și vremurile au trecut în mare grabă peste oraș și peste locuitorii săi. Amprenta acestui tăvălug s-a văzut și s-a simțit peste tot, chiar și peste monumentala Poarta Eroilor, care a impus nevoia de a fi restaurată. 1971 a fost ales anul când edilii (de acum) municipiului Pitești au considerat momentul să redea monumentului (măcar o parte din) măreția de altădată.

¹¹ Ibidem.

¹² Ibidem, p. 9-10.

Poarta Eroilor, după renovarea din 1971, unde nu mai sunt acvila și inscripția de pe arcul de boltă, iar spațiul destinat trofeelor este îngrădit cu fier forjat

Evident, unele modificări nu aveau cum să fie evitate, cu atât mai mult cu cât locul destinat trofeelor fusese ocupat de mici prăvălii, devenind astfel puncte comerciale atât pentru persoanele ce locuiau în zonă, cât și pentru cei ce ieșeau la promenadă. Mulți localnici își mai aduc aminte că „șipotele” de unde curgea apa cristalină dispăruseră de mult, doar ploaia și zăpada topită mai udau zidurile „Porții Eroilor”, făcând aproape indescifrabile numele eroilor, în schimb, cele două bazine de colectare au rămas până mai târziu.

În urma restaurării, monumentul putea fi descris ca o lucrare monumentală, ce avea forma unui arc simplu susținut de stâlpi masivi. Pe plăci mari de marmură, sus, de o parte și de alta a porții, s-au înscris pentru veșnicie, cu litere de aur, numele celor 20 de ofițeri din cele două regimente (4 și 44 dorobanți), toți argeșeni, morți pe frontul sfânt al întregirii naționale¹³.

Din nefericire însă, prea multe date tehnice despre restaurarea din 1971 nu sunt accesibile, așa că mai departe ne vom mărgini doar să aducem în atenția cititorilor ecourile ce s-au putut ... citi în presa vremii, care nu era decât portavocea partidului unic, despre dezvelirea Porții Eroilor.

Prin urmare, sub titlul „Manifestări consacrate Zilei de 25 octombrie”, într-un articol nesemnlat din oficiosul local al Partidului Comunist Român, a fost publicat programul dedicat întâmpinării acestei sărbători, manifestări programate să înceapă cu ceva timp înainte¹⁴.

În respectivul articol, primele informații s-au oprit asupra acțiunilor din 22 octombrie, când după-amiază urma să aibă loc întâlnirea cu generalul-maior Ion Săftescu, comandantul Școlii de Ofițeri „Mihai Viteazul” și cu veteranii de război, eveniment ce urma să se desfășoare la „Casa de Cultură a Elevilor și Studenților” din Pitești.

¹³ Col. dr. Florian Tucă, Mircea Cociu, *Monumente ale anilor de luptă și jertfă*, Editura Militară, București, 1983, p. 302.

¹⁴ *Secera și Ciocanul*, an XXI, nr. 5422, vineri 22 octombrie 1971, p. 3.

Comandantul școlii de ofițeri urma să țină o prelegere cu titlul „25 octombrie – Ziua Forțelor Armate ale R.S.R.”, iar veteranii de război să evoce tradițiile de luptă ale armatei române reunite sub titlul „Memoria hărții”. În încheiere, urma să se difuzeze medalionul cinematografic „Eroul locotenent Viorel Marceanu”.

Tot aici se scria că asemenea manifestări consacrate apropiatei aniversări a forțelor armate au mai avut loc și în zilele ce tocmai trecuseră, când generalul-maior în rezervă Marin Ionescu a vorbit la Casa Armatei din Pitești despre vitejia de arme a militarilor români în războiul antihitlerist, iar primul-secretar al Comitetului Municipal al U.T.C., Victor Popescu, a conferențiat pe tema „Personalitatea tânărului reflectată în principiile hărniciei, cinstei, onoarei, demnității socialiste”.

Și de data asta, manifestarea s-a încheiat cu prezentarea coproduției cinematografice româno-sovietice „Tunelul”, difuzate în cadrul galei de filme cu tema eliberării în cinematografia românească.

Pentru zilele următoare erau anunțate noi manifestări dedicate acestui eveniment, respectiv în după-amiaza zilei de duminică, 24 octombrie 1971, în piața din fața Casei Armatei avea să se țină un concert festiv.

A doua zi, luni 25 octombrie, era anunțat un „program deosebit” din care se spicua: ora 9 – solemnitatea depunerii de coroane la Cimitirul Eroilor, ora 12 – defilarea militară pe principalele artere ale municipiului, ora 18 – concert de fanfară și gală de filme în piața din fața Casei Armatei.

În succesiunea acestor manifestări dedicate aniversării Zilei Armatei în anul 1971 a avut loc și evenimentul, pe cât de important, pe atât de interesant, referitor la subiectul nostru. Anume faptul că, în ziua de luni, 25 Octombrie 1971, la ora 11 urma să aibă loc «dezvelirea „Porții Eroilor” din Parcul Trivale – monument care încrustează în piatră itinerarele de luptă ale fostului Regiment 4 „Argeș”, pe eroii căzuți pe câmpul de luptă». Cu această ocazie urma să aibă loc «un spectacol evocator (cântece și poezii patriotice), piesa „Ecaterina Teodoroiu” prezentată de un colectiv al teatrului din localitate»¹⁵.

Iată cum, din articolul de întâmpinare a Zilei Armatei, publicat pe 22 octombrie în „Secera și ciocanul” aflăm că acest monument reprezentativ pentru urbea noastră a fost renovat și redat piteștenilor ca un pios omagiu spre comemorarea eroilor argeșeni.

Prelegerea general-maiorului Ion Săftescu avea să fie publicată în paginile de duminică, 24 octombrie, ale oficiului local sub titlul „Brațul înarmat al poporului”¹⁶, alături de „Salutul comitetului județean de partid adresat unităților militare din județul Argeș”¹⁷ și de „Jurământ sfânt sub faldurile tricolorului”, articol în care a fost de-

scrișă ceremonia depunerii jurământului la Școala de ofițeri „Mihai Viteazul”¹⁸.

Întâmplarea a făcut ca 25 Octombrie să cadă într-o zi de luni, când pentru „Secera și ciocanul” era zi de pauză și nu apărea, așa că desfășurarea evenimentului a fost expusă în numărul de a doua zi, 26 octombrie 1971¹⁹.

Spre dezamăgirea noastră, spațiul tipografic acordat nu a fost atât de generos pe cât impunea importanța momentului. Mai mult decât atât, mai bine de o treime din articol a fost dedicată discursului patriotic, de altfel binevenit, dar care nu putea transcende tezele oficiale. Prin apelul la valorile fundamentale ale istoriei neamului nu se urmărea altceva decât mobilizarea în jurul partidului comunist: „avem o istorie demnă, cu bărbați viteji și drepecți, cu un popor harnic – și trăiește astăzi – demn. De la Decebal, Ștefan cel Mare, Mircea cel Bătrân, Mihai Viteazul și până la pildele de eroism și fierbinte patriotism ale fiilor acestui neam în lupta cu cotropitorii fasciști, istoria ne dezvăluie, spre mândria noastră, alese virtuți.

A intrat în obicei să ne cinstim tradiția, să prețuim cum se cuvine aceste virtuți, să preluăm ca la o ștafetă a generațiilor – tot ce este mai bun și înălțător, mai curat și pilduitor”²⁰.

După această introducere, în aceeași notă, a fost marcat și evenimentul căruia îi era dedicat articolul: „Jeri, Ziua Forțelor Armate ale Republicii Socialiste România a prilejuit în Pitești o manifestare emoționantă ce ne-a amintit de setea de dreptate și libertate a înaintașilor noștri, de vitejia lor legendară, de dragostea lor fără de margini față de glia strămoșească”²¹.

Așa cum era firesc, „solemnitatea de dezvelire a Porții Eroilor de la intrarea în incinta fostului Reg. 4 Argeș” a început prin a fi prezentată odată cu enumerarea oficialităților participante: tovarășul Gheorghe Năstase, prim-secretar al Comitetului județean Argeș al P.C.R., președintele Consiliului popular județean, membrii biroului Comitetului județean de partid, ai Comitetului executiv al Consiliului popular județean, ai biroului Comitetului județean U.T.C., ai biroului Comitetului municipal Pitești al P.C.R., general-maior Ioan Săftescu, veterani de război.

În spațiul din fața Porții Eroilor a fost aliniată garda de onoare cu drapel și fanfara. Alături de militari, la solemnitate au mai participat formațiuni ale gărzilor patriotice, detașamente de pregătire a tineretului pentru apărarea patriei, elevi, pionieri, numeroși cetățeni.

Solemnitatea a fost deschisă de tovarășul Alexandru Popescu, prim-secretar al Comitetului Municipal Pitești al P.C.R., primarul municipiului a dat cuvântul tovarășului Ioan Săftescu, care a evocat pagini de vitejie din viața regimentului argeșean, referindu-se apoi la viața nouă

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ General-maior Ion Săftescu, *Brațul înarmat al poporului*, în „Secera și Ciocanul”, an XXI, nr. 5424, duminică 24 octombrie 1971, p. 1; 4.

¹⁷ *Secera și ciocanul*, an XXI, nr. 5424, duminică 24 octombrie 1971, p. 1.

¹⁸ M. Manolache, *Jurământ sub faldurile tricolorului*, în „Secera și Ciocanul”, an XXI, nr. 5424, duminică 24 octombrie 1971, p. 1; 4.

¹⁹ Tr. Ulmeanu, *Solemnitatea de dezvelire a Porții Eroilor*, în „Secera și ciocanul”, an XXI, nr. 5425, marți 26 octombrie 1971, p. 1.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*.

într-o țară liberă, socialistă „așa cum au visat-o cei mai buni fii ai poporului”²².

Au mai luat cuvântul general-maiorul (rez.) Marin Ionescu, veteran de război, fost ofițer al Regimentului 4 Argeș, și Tudor Adrian, elev-sergent-major la Școala de Ofițeri activi „Mihai Viteazul”²³.

După enumerarea participanților, a urmat descrierea monumentului, cu nimic deosebită față de ceea ce se găsește în volumul citat mai sus: „Poarta Eroilor are, întru eternă amintire și glorie, gravate în plăci de marmură nume de ofițeri, subofițeri și soldați ai regimentului argeșean, căzuți în lupta pentru independența și eliberarea patriei. Inscripții cu nume ca Bran, Mărăști, Homorod amintesc, de asemenea, de locuri ale unor lupte eroice în care și argeșenii au dat jertfe supreme”²⁴.

Au fost depuse coroane și jerbe de flori.

În încheiere, un grup de actori ai Teatrului „Alexandru Davilla” și o formație de militari au prezentat „un vibrant montaj literar-muzical”. Pe platoul din fața monumentului, în mod simbolic, au fost rostite cuvintele legământului Ecaterinei Teodoroiu, care au marcat încheierea ceremonialului de la Poarta Eroilor.

Defilarea militară, moment ce echivala cu retragerea cu torțe din vremea monarhiei, a avut loc în centrul orașului unde subunități ale elevilor militari, formațiuni ale gărzilor patriotice și ale detașamentelor de pregătire a tineretului pentru apărarea patriei au încheiat solemnitatea dedicată Zilei Forțelor Armate ale Republicii Socialiste România în anul 1971, ocazie cu care Poarta Eroilor a fost restaurată și redată locuitorilor acestui oraș, pentru aducere-aminte și cinstitoare a înaintașilor, veșnică pildă de patriotism.

Poarta Eroilor a revenit în atenția opiniei publice și a autorităților locale în anul 2008, după o stăruitoare campanie pentru restaurare dusă atât în media locală, cât și printr-un insistent lobby, pe lângă primarul orașului.

Pe 10 noiembrie 2008, după mai bine de opt luni, cât au durat lucrările de renovare executate de firma Zeus²⁵, Poarta Eroilor a fost *inaugurată*^{*} printr-un ceremonial religios și militar²⁶.

După cum bine ne aducem aminte, dezvelirea monumentului a avut loc în plină campanie electorală pentru alegerile parlamentare^{**}. Așa că nu este de mirare de ce valoarea arhitecturală și mesajul istoric al monumentului aproape că au fost trecute cu vederea de puținele gazete care au considerat oportun să mediatizeze evenimentul. Dincolo de unele inadvertențe, în treacă a fost

pomenit că „Poarta Eroilor a fost ridicată în cinstea eroilor argeșeni din Regimentele 44 și 4, care și-au jertfit viața în Războiul de Independență din 1877”²⁷. Mesaj lacunar ce trebuie subliniat, cu atât mai mult cu cât a fost unul din cele două care au readus în atenția piteștenilor informații despre rostul acestui monument.

În schimb, s-a comunicat costul renovării, care s-a ridicat la 3,9 miliarde lei vechi (după unele surse)²⁸ sau 4 miliarde lei vechi (după alte surse)²⁹, sumă alocată din bugetul Primăriei Pitești (după unele surse), sau din cel al Consiliului Local Pitești (după alte surse)³⁰, date inedite pentru istoria de 82 ani a monumentului. Suma respectivă a acoperit costul aprobărilor de intervenție asupra monumentului, precum și expertizele și materialele folosite, „unele speciale, pentru a nu afecta valoarea istorică”³¹.

Poarta Eroilor, după restaurarea din 2008, unde se poate vedea brâul de piatră de la arcul de boltă și de la temelie, plăcile din cupru unde sunt inscripționate numele eroilor și ... termopanele

Ca de fiecare dată, fie că a fost inaugurarea din 1926, fie că a fost momentul dezvelirii din 1971, lista participanților din partea autorităților a fost la loc de cinste, gazetarii fiind mai mult sau mai puțin generoși cu enumerarea acestora.

Astfel, „cel care a dezvelit monumentul a fost primarul Tudor Pendiuc. De la eveniment nu au lipsit candidații P.S.D. pentru Senat și Camera Deputaților în Pitești – Octavian Știreanu și, respectiv, Bogdan Niculescu-Duvăz. Bogdan Pandelică și Georgiu Gingăraș – candidatul pentru Camera Deputaților și președintele P.N.L. Pitești, Marius Postelnicescu”³².

²² *Ibidem*, p. 3.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ M. Sărărescu, *Poarta eroilor, renovată, inaugurată de Pendiuc*, în „Argeșul liber”, an CXXXI, nr. 5459, p. 2.

* Sintagmă neadecvat folosită de autorul citat mai sus, deoarece monumentul a fost inaugurat în 1926.

²⁶ E. M. Marta, *Poarta Eroilor, restaurată*, în „Curierul Zilei”, an XV, nr. 4337, p. 2.

** Nu doresc să insist prea mult pe marginea acestei idei, însă nu pot să nu mă gândesc ca poate asta a fost o șansă a monumentului de a fi restaurat.

²⁷ C.J., *Poarta Eroilor a fost renovată. Investiția s-a ridicat la 4 miliarde de lei vechi*, în „Societatea argeșeană”, an VI, nr. 1502, p. 16.

²⁸ E. M. Marta, *op. cit.*, p. 2.

²⁹ C.J., *op. cit.*, p. 16.

³⁰ M. Sărărescu, *op. cit.*, p. 2.

³¹ E. M. Marta, *op. cit.*, p. 2.

³² M. Sărărescu, *op. cit.*, p. 2

În altă parte, pe lângă candidații la parlamentare, au mai fost amintiți viceprimarii Cornel Ionică și Liliana Gagiu³³.

Alături de oamenii politici, au mai fost prezenți „numeroși oameni de cultură” dintre care au fost nominalizați Octavian Sachelarie, directorul Bibliotecii Județene, și Spiridon Cristocea, directorul Muzeului Județean³⁴.

În cadrul manifestărilor dedicate dezvelirii Porții Eroilor, a fost lansat volumul «Istoricul Regimentului 4 Dorobanți „Argeș” (1877-1946)», întocmit de un colectiv al Centrului de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Istorice. Informație oferită cititorilor piteșteni de o singură gazetă, care are meritul că nu a ezitat să aloce spațiu unui scurt (dar cu atât mai necesar) istoric referitor la rolul și rostul acestui monument: „Batalionul 4 Dorobanți Argeș a fost înființat în 1872 și a ocupat un loc de frunte în galeria unităților de infanterie ale Armatei Române, dând numeroase jertfe de sânge în războaiele în care a participat, pentru înfăptuirea independenței țării sau înfăptuirea unității naționale. Poarta Eroilor a fost ridicată în anul 1926 în cinstea eroilor săi, căzuți pe frontul reîntregirii naționale, în Războiul de Independență, precum și a celor morți în Primul Război Mondial. Numele acestora, peste 1.000 la număr, sunt scrise pe plăcuțele de pe peretele monumentului, alături de numele localităților unde ei au murit făcându-și datoria, Bran, Dragoslavele sau Mărăști, pe frontispiciul acesteia fiind trecută deviza batalionului: „Pentru țară, pentru glorie și drapel!”³⁵

În încheiere a fost citat primarul Tudor Pendiuc, care „motivând refacerea acestui monument”, a spus: „Din păcate, o parte din monumentele istorice nu mai există. Faptul că noi renovăm azi monumente spune multe, spune că ne aflăm, în sfârșit, în normalitate! Este de datoria noastră, a celor de azi, dar și a celor de mâine, să păstrăm intacte aceste simboluri pe care ni le-au lăsat înaintașii noștri. Acest Arc de Triumf (sic!) piteștean nu vine decât să arate peste ani, decenii, secole, faptul că aici, la Pitești, s-a scris istorie, că bravii noștri piteșteni au fost făuritori de istorie!”³⁶.

Însemnare cu care dorim să punem punct expunerii referitoare la reflectarea în presa locală a momentelor de inaugurare și mai apoi de redare către locuitorii urbei a monumentului Poarta Eroilor, după două intervenții de renovare. Însă nu înainte de a constata că, odată cu trecerea timpului, spațiul de informare media acordat acestui monument a devenit din ce în ce mai mic, ceea ce dovedește încă o dată că presa a abandonat funcția educativă, pe de altă parte, interesul din ce în ce mai mic al opiniei publice pentru evenimentele istorico-culturale și de educație patriotică. De altfel, aceste valori civice, devalorizate prin intervenția agresivă a ideologiei comuniste și a

politicianismului postdecembrist, devin din ce în ce mai abstracte pe fondul unui dezinteres general față de identitate și spirit civic.

De altfel, presa nici nu mai are cum să-și exercite funcția civico-educativă, atâta timp cât calitatea pregătirii culturale și profesionale din breaslă a atins cote înacceptabile, dovadă greșite impardonabile cu care au fost publicate datele referitoare la acest moment.

Din nefericire, calitatea imaginilor cu Poarta Eroilor, imortalizate în diverse epoci, nu ne pot permite un amplu comentariu pe seama modificărilor aduse odată cu renovarea din 1971, respectiv 2008. Nu cunoaștem cauzele ce au determinat aceste schimbări în structura arhitecturală a monumentului, sper că au fost cât se poate de obiective, așa că nu-mi mai rămâne decât să le punctez pe cele ce le-am remarcat. Repet, observațiile sunt făcute în urma vizionării imaginilor de epocă, așa că nu-i exclus ca multe altele să-mi fi scăpat. De aceea invit cititorii să nu ezite să caute asemenea metamorfoze, în imaginile pe care le mai dețin, atât în fotografii, dar mai ales în memorie.

Prin urmare, se poate observa că odată cu trecerea timpului a dispărut acvila ce străjuia fațada monumentului, deasupra arcului de boltă pe care sta înscris „1916 Poarta Eroilor 1918”. Inscricție ce a dispărut din imaginile ce au imortalizat monumentul în perioada 1971-2008.

La fel, cu trecerea vremii și sub apărarea vremurilor, au dispărut portretele eroilor. Arcul de boltă, după ultima renovare, a fost reliefat cu o structură aparentă de piatră de Albești, care nu a existat până în acel moment.

Temelia a fost marcată în același mod, însă aici se poate vedea că o asemenea structură a existat și până în 2008, chiar dacă nu așa de pronunțată.

Așa cum am mai spus, șipotele cu apa cristalină, de asemenea, au fost îndepărtate.

Spațiul destinat trofeelor de război a fost golit de obiecte și îngrădit cu fier forjat, iar după ultima renovare, închis cu omniprezentul termopan.

Nu în ultimul rând, după 2008, plăcile din oțel inscripționate cu numele eroilor au fost înlocuite cu altele din marmură și apoi din cupru, însă nu se mai regăsește același număr de persoane pomenite cu ocazia inaugurării, adică 2.300 de eroi. Sper să nu greșesc când am numărat doar 1059.

În loc de concluzie dorim să facem o ultimă observație: inscripția așezată în 1926 pe frontispiciul monumentului „Morți pentru țară, pentru Rege și Drapel” i-a fost substituită „Pentru țară, pentru glorie și drapel!”, încă o dovadă că istoria acestui monument depune mărturie pentru destinul piteștenilor din ultimul veac.

³³ C.J., *op. cit.*, p. 16.

³⁴ M. Sărărescu, *op. cit.*, p. 2.

³⁵ E. M. Marta, *op. cit.*, p. 2.

³⁶ *Ibidem*.

Un monument exilat așteaptă grațierea

ing. Aurelian R. ROMAN

Unul dintre monumentele comemorative, important și bine cunoscut în municipiul Pitești în secolul trecut dar și astăzi, este monumentul Independenței României de la 9 mai 1877. Acesta este clasificat de Ministerul Culturii și Patrimoniului Național și se află în evidențele Institutului Național al Patrimoniului, fiind publicat în Monitorul Oficial al României, partea I, Nr. 670 bis/01.X.2010 la pagina 125, poziția 849, cu codul LMI AG-III-m-B-13860 (aici unele date ar trebui corectate, ca de exemplu anul de datare, care este menționat ca fiind 1930, dar și alte date sunt eronate).

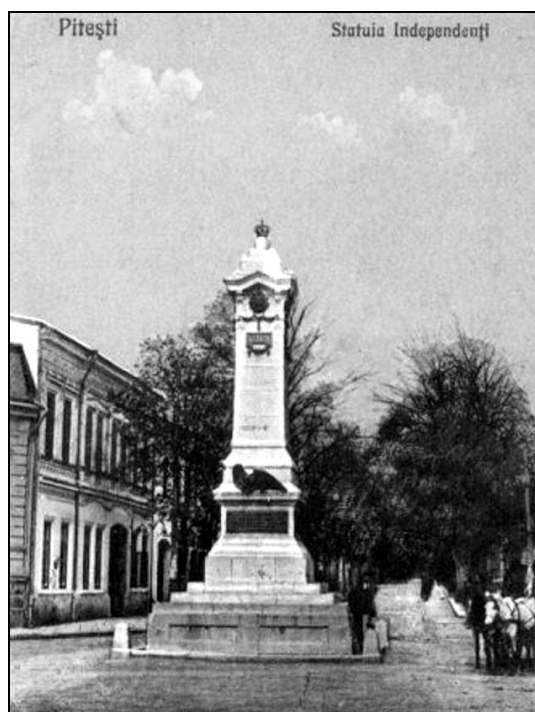

Fig. 1. Carte poștală din epocă – „Pitești, Statuia independenței”

În memoria evenimentului politic de declarare a Independenței în anul 1877, dar și a evenimentului militar, războiul româno-ruso-turc din anii 1877-1878, din viața tânărului stat român modern, în Pitești s-au denumit mai multe străzi cu nume de localități unde au luptat unitățile militare din județ, aceste străzi existând și astăzi (străzile Rahova, Smârdan, Grivița, Plevna) și s-a înălțat un monument. Acest monument dedicat Independenței a suferit, ca mai multe alte monumente din Pitești, o *damnatio memoriae* și probabil că, doar datorită dănzei și acțiunii unor oameni de suflet, el există și astăzi.

Ridicarea monumentului s-a făcut de către societatea „Coroana de oțel” a veteranilor – grade inferioare – din Pitești, la inițiativa lui Gheorghe Drăghescu, veteran al Războiului de Independență, prin subscripție publică, în cinstea memoriei celor căzuți în luptele războiului de ne-

atârănare pentru făurirea tânărului regat român.¹ Numele ales de către inițiator pentru societatea veteranilor era simbolic, fiind știut că prima coroană regală, cu care a fost încoronat rege la 10 mai 1881 Carol I, a fost făcută din oțelul unui tun turcesc capturat la Grivița-Plevna, fiind lucrată la Arsenalul Armatei în București. Gheorghe Drăghescu, devenit piteștean prin adopție, un om deosebit de energic, scoate publicația *Coroana de oțel a României*, în care militează pentru ridicarea monumentului, în paginile ei, apărând în anul 1905, multe informații legate despre acest subiect, publicând, în numărul 6 din 21 iunie 1905 al bilunarului, imaginea machetei monumentului.² Piatra de fundament a „Statuii Independenței” a fost așezată la 1 octombrie 1906.

Monumentul a fost încredințat spre execuție de către inițiatori, cu acordul primăriei și al prefecturii, arhitectului Ion Traianescu (1875-1964), cunoscut pentru lucrări cum ar fi: Catedrala Mitropolitană din Timișoara, Palatul Ligii Culturale, iar ornamentele, lui Dimitrie Pavelescu-Dimo (1870-1944), un binecunoscut sculptor român din epocă, având și origini aromânești, cu studii la Școala Națională de Arte Frumoase, autor al mai multor lucrări, precum monumentul lui Traian din Brăila, monumentul Independenței din Calafat, monumentul Independenței din Craiova (distrus în 1948). Numele celor doi se regăsesc dăltuite și pe soclul monumentului din Pitești (Ion D. Traianescu – arhitect, Dimo-Pavelescu – sculptor).

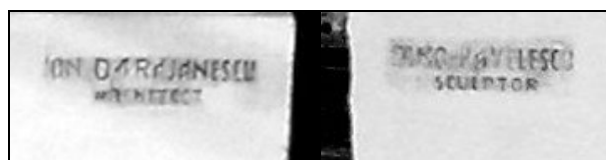

Fig. 2. Soclul monumentului Independenței României cu inscripțiile numelor arhitectului Ion D. Traianescu și sculptorului Dimo Pavelescu

Conceptul de bază ales, în final, pentru lucrare, a fost cel de obelisc (cuvântul obelisc derivă din limba egipteană în care are semnificația de ax), o veche reprezentare din religia egipteană a legăturii dintre lumea oamenilor și lumea zeilor (în care soarele era zeul suprem). Acesta avea înălțimea de aproximativ 8,5 metri, fiind sculptat în piatră de Albești, situat pe un postament care se ridica la aproximativ un metru față de nivelul străzii. Pe lateralele postamentului erau basoreliefuluri, inscripții, un vultur, ornamente, iar în vârf, pe o sferă de piatră ce simboliza soarele, se afla coroana regală, toate acestea fiind realizate în bronz de către sculptorul Dimo-Pavelescu, la Florența, în atelierul său din Italia.

¹ Petre Popa, Paul Dicu, Silvestru Voinescu, *Istoria municipiului Pitești*, Editura Academiei R. S. R., București, 1988, p. 154.

² Paul Ioan Cruceană, *Stavile-n calea uitării*, Editura Juventus Press, Geamăna. 2011, p. 157.

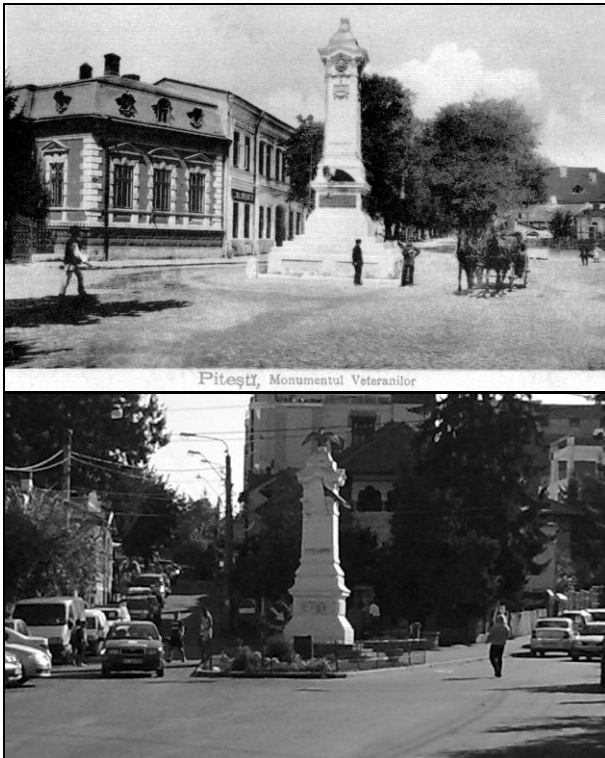

Fig. 3. Carte poștală din epocă – „Pitești, Monumentul Veteranilor” (la început de secol XX și la început de secol XXI)

Amplasamentul inițial al monumentului a fost în piața formată la intersecția străzii Craiovei cu bulevardul Elisabeta (la intersecția bulevardului Republicii de azi, cu Calea Craiovei) în zona actuală dintre clădirile Direcției Generale a Finanțelor Publice Argeș și Direcției Județene pentru Evidența Persoanelor Argeș (lucru ce mi-a fost confirmat de doi dintre piteștenii care au văzut monumentul așa cum era pe vechiul amplasament, domnii Nicolae Bănică și Dumitru Peligrad).

După anul 1948, când regele abdică și era înlăturată monarhia, s-a trecut la îndepărtarea tuturor simbolurilor care puteau aminti de vechea orânduire. Au căzut victime acestei condamnări a memoriei monumentele istorice din perioada regalității. Aceasta s-a întâmplat pentru că monumentele comemorau evenimente neagreate de regimul comunist sau aveau în reprezentare simboluri ale regalității române. În această ultimă categorie se afla și Monumentul Independenței României de la 1877 din Pitești, al arhitectului Ion Traianescu și sculptorului Dimitrie Pavelescu-Dimo.

Evenimentul politic și militar al Independenței Naționale de la 1877-1878 era acceptat de noua putere politică, dar exista impedimentul separării de personajul central al acestuia, care a fost regele Carol I al României. Ca urmare, monumentul, ce exprima legătura cu monarhia prin detaliile sale constructive, a fost demontat și ani de zile a stat aruncat în diverse locuri. După perioada stalinistă, în perioada comunismului național, s-au creat condiții ca anumite monumente istorice comemorative să fie restaurate, fără simbolurile regale, desigur, și să fie redat patrimoniului istoric național.

Monumentul Independenței a fost repus în valoare,

după mai mulți ani, într-un alt punct binecunoscut piteștenilor, pe strada Crinului, „la Izvor”. Reconstrucția și reamplasarea s-a făcut cu mari modificări față de original, chiar și cu un element important lipsă, un bloc de piatră ce nu a mai fost pus la loc, fapt ce a dus la „scurtarea” monumentului, stricând proporțiile și aspectul acestuia³.

Prin plasarea sa într-o altă locație și prin modificările suferite, frumusețea, importanța și valoarea monumentului au scăzut față de situația inițială, el fiind pus pe plan secund de izvorul care este desigur de mare utilitate publică pentru cetățeni dar care prin utilizarea zilnică și vechimea în locație, primează puternic față de monumentul captând atenția oamenilor cam o dată pe an, la depunerile de coroane oficiale cu prilejul zilei de 9 Mai sau de Ziua Eroilor (de Înălțarea Domnului). În plus, dimensiunile monumentului nu sunt suficient exploatate în noua locație, locul strâmt și în rampă, ce anulează exploatarea dimensiunii verticale prin închiderea spațiului de proiecție, neoferind perspectiva necesară punerii în valoare și creării unui puternic simbol de sine stătător în mentalul colectiv al piteștenilor, ca odinioară. S-a reușit declasarea și menținerea în anonimă a elegantei sculpturi a lui Ion Traianescu și Dimitrie Pavelescu-Dimo, cu salvarea, ce este drept, de la distrugerea fizică completă a monumentului, dar cu prețul mutilării și banalizării acestuia.

În concluzie, amplasarea monumentului după refacerea sa la starea inițială, în cazul unei restituiri a memoriei, s-ar putea face pe locul original, în intersecția din capătul bulevardului Republicii și străzii Craiovei, în mijlocul unui sens giratoriu sau ca altă variantă, în parcul din imediata apropiere, situat între străzile Craiovei și Republicii, pentru a reda piteștenilor un simbol pe care înaintașii l-au lăsat în păstrare urmașilor.

Reamplasarea monumentului ar fi necesară cu adăugarea elementului de piatră lipsă, pentru a-i reda identitate, valoare și strălucire, într-un loc pe care să-l domine fără a fi eclipsat de alte elemente, cu spațiu suficient dimprejurul său și care să fie adecvat pentru comemorările zilelor independenței și eroilor (eventual cu o mică piață care să permită adunările comemorative).

Se poate spune că, Monumentul din Pitești al Independenței României se aseamănă cu un bătrân, exilat fără vină, ce așteaptă nerăbdător a i se permite să se întoarcă în locul de origine, unde cu vârsta, eleganța și statura sa impunătoare, poate servi mai mult și mai bine orașului și minunaților săi oameni.

BIBLIOGRAFIE

1. Cruceană Paul Ioan, *Stavile-n calea uitării*, Editura Juventus Press, Geamăna. 2011.
2. Popa Petre, Dicu Paul, Voinescu Silvestru, *Istoria municipiului Pitești*, Editura Academiei R. S. R., București, 1988.
3. Carp Cornel, *Editorial*, Revista Restituiri – anul X, nr. 5(21), serie nouă, Pitești, 2011.

³ Cornel Carp, *Editorial*, Revista Restituiri – anul X, nr. 5(21), serie nouă, Pitești, 2011, pag. 3.

Pitești – un oraș încărcat de istorie

Catedrala Sfântul Gheorghe

prof. Marius CHIVA

Biserica Sfântul Gheorghe este o ctitorie a domnului Constantin Șerban Basarab și al soției acestuia, Doamna Bălașa ce datează din secolul al XVII-lea, mai precis, fiind terminată în anul 1656.

Monumentul care face obiectul prezentului articol nu are doar importanță religioasă, ci mai ales istorică. Aș dori să fac o scurtă prezentare din punct de vedere istoric al rolului pe care l-a avut orașul Pitești în perioada medievală.

La Pitești, important centru economic și social al Țării Românești a existat o activitate spirituală permanentă. Acest fapt s-a datorat poziției geografice, în apropierea capitalelor Basarabilor, Curtea de Argeș și Câmpulung, autentice centre ale culturii și în directă legătură cu realizările lui Mircea cel Bătrân sau a altor domnitori iluștrii.

În secolele XV-XVIII, nivelul cultural și urban al orașului Pitești a fost influențat de existența reședinței domnești temporare. Prezența temporară a Scaunului domnesc la Pitești a avut influență asupra aspectului general urban. Domnul Neagoe Basarab a ridicat curți noi sau a reînnoit pe cele existente. Așa se face că două din actele semnate de voievod se încheie prin cuvinte cu mare importanță pentru noi: „... am scris în minunatul foisor al Piteștilor” (18 ianuarie 1518); „... am scris în minunatul scaun din Pitești” (6 martie 1519).

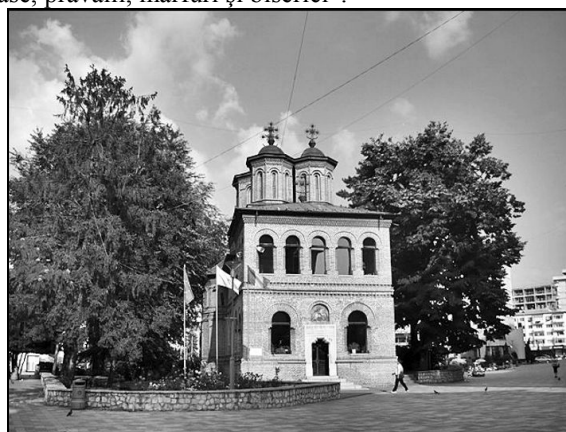
Curțile, casele sau hanurile domnești, construite la Pitești, au influențat, fără îndoială, ridicarea altor edificii aparținând unor boieri și negustori. Mai există și astăzi în Pitești sau în localitățile apropiate, clădiri construite în secolele XVII – XVIII cu bolți din cărămidă.

Din perioada Evului Mediu datează interesante monumente eclesiastice și de arhitectură. Deosebit de valoroasă este Biserica Domnească Sfântul Gheorghe, construită în 1565, prin grija voievodului Constantin Șerban și a Doamnei Bălașa. Originalitatea acestui monument constă în pridvorul supraînălțat, având coloane octogonale și arcade din zidărie la ambele niveluri. Prin supraetajare, s-a înlocuit clopotnița și s-au realizat o serie de elemente estetice, unice pentru arhitectura feudală din Muntenia. În urma restaurării din 1964-1969, i s-a redat înfățișarea originală.

După anul 1656, documentele nu mai menționează nimic despre Biserica „Sfântul Gheorghe” și abia în 1746 se găsesc câteva însemnări lăsate de Neofit, mitropolitul Ungro-Vlahiei, care întreprinde o călătorie în Muntenia. Din diverse mărturii ale vremii am precizat, în continuare, câteva trăsături ale bisericii Sf. Gheorghe. Aceasta nu a fost zugrăvită la început în interior (în afară de icoanele atârinate de pereți). Alternanța cărămizii cu piatra prezintă exteriorul ca pe un lăcaș

muntenesc din secolul al XV-lea și al XVI-lea. Astăzi, Biserica „Sfântul Gheorghe” e formată din trei părți distincte: altarul cu naosul păstrează forma originală, nartexul (pronaosul) pare a fi ulterior adăugat și pridvorul. Părțile se disting nu numai prin ornamentația exterioară (arcade și brăuri), dar și prin însăși construcția, căci nartexul este mult mai ridicat decât restul clădirii.

În 1848 s-a întâmplat o tragedie în oraș: un mare incendiu. În ziua de 18 august „miercuri seara, la orele trei noaptea, a luat foc orașul Pitești și a ars tot târgul, trei mahalale și trei biserici: Sfântul Nicolae, Sfântul Gheorghe și Mavrodolu. Focul a durat patru ore și a mistuit tot: case, prăvălii, mărfuri și biserici”.

După 1848, biserica s-a transformat, s-a înnoit, este acoperită cu tablă, iar în locul turlor mici, se pune turla cea mare de la Apus și, probabil, pridvorul deschis. Cei 37 de metri ai turlei îi dau un aspect impunător. Au loc mai multe restaurări ale Bisericii în anii 1876, 1902, 1924 etc.

Cea mai veche clădire din municipiul Pitești care este încă funcțională, după o serie de restaurări, este Biserica Domnească „Sfântul Gheorghe” din centrul orașului. Piteștenii care pășesc în ea în fiecare zi de sărbătoare poate nu știau că, în urmă cu peste 300 de ani, aici asistau la slujbe și domnitorul Țării Românești Constantin Șerban împreună cu soția sa, Domnița Bălașa, cei care în 1656 au ridicat clădirea care rezistă și astăzi.

BIBLIOGRAFIE

http://www.adevarul.ro/locale/pitesti/Cladirile-invins-veacurile_0_527347296.html

<http://www.bjarges.ro/biserica-domneasca-sfantul-gheorghe/>

Petre Popa, Paul Dicu, Silvestru Voinescu, *Istoria municipiului Pitești*, Editura Academiei, București, 1988

Petre Popa, Paul Dicu, Silvestru Voinescu, *Pitești – tradiție și contemporaneitate*, Biblioteca Județeană Dinicu Golescu, Pitești, 2008

Restaurarea icoanei „Sfântul Nicolae”

restaurator Mocenco MALVINE

Icoana „Sfântul Nicolae” provine din Recea, județul Argeș, și a fost donată Muzeului Viticulturii și Pomiculturii Golești în anul 1977. Piesa aparține sfârșitului de secol XVIII, fiind realizată în tempera, pe suport de lemn.

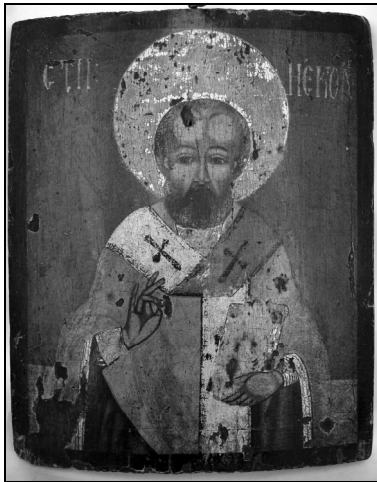

Foto nr. 1. Ansamblu – înainte de restaurare

Icoana prezenta degradări atât la nivelul suportului de lemn, cât și la nivelul stratului pictural.

Suportul și-a pierdut rezistența mecanică, urmare a atacului xilofag. Lemnul, fiind un material organic, higroscopic, este vulnerabil la agenții biologici, care produc forme specifice de degradare. Aceștia li se adaugă factorii de mediu (umiditatea, temperatura), care favorizează apariția atacului și potențază deteriorarea lemnului.

Galeriile de insecte întrerup continuitatea masei lemnoase, îi reduc rezistența mecanică și depreciază aspectul și calitățile lemnului. Insectele au produs degradări suportului de lemn, acestea hrănindu-se din substanța lemnoasă, formând galerii în interior și orificii de zbor la suprafață.

Micșorarea rezistenței mecanice a dus la apariția lacunelor în suport. Astfel, la colțuri, observăm pierderi de material, fenomen extins și în partea inferioară a icoanei, pe verso. Alte degradări întâlnite la nivelul suportului: depuneri aderente și neaderente, atât pe verso cât și pe canturi, zgârieturi și lovituri mecanice, lipsa celor două traverse, pierderea planeității panoului (foto nr. 2), (foto nr. 3).

Foto nr. 2. Ansamblu verso înainte de restaurare

Foto nr. 3. Detaliu verso înainte de restaurare

La nivelul stratului pictural erau de asemenea prezente numeroase degradări. Icoana, având o structură stratificată, neomogenă, iar diversele materiale având indici de higroscopicitate diferiți, este grav afectată de tensiunile care se produc între straturi. „Adsorbția și desorbția exercită o acțiune pregnantă asupra stabilității dimensionale și a proprietăților fizice ale materialelor de natură organică”¹.

Repetatele variații de temperatură și umiditate au determinat mărirea, respectiv micșorarea volumului lemnului. Această mișcare a avut repercusiuni grave asupra stratului pictural. Ridicarea acestuia sub formă de acoperiș în două ape, precum și desprinderea de pe suport, sunt rezultatul uscării și micșorării dimensiunilor lemnului pe laturile fibrelor. Stratul pictural, neurmând procesul de micșorare, a craclat, s-a exfoliat, apoi s-a desprins, iar pe anumite zone s-a pierdut.

Elasticitatea stratului pictural scade cu timpul. Acesta devine casant, friabil. Mișcările suportului, minimale, dar continue, se repercutează asupra acestuia, provocându-i deformări inevitabile. Este binecunoscut faptul că „efectele modificărilor dimensionale ale obiectelor, ca urmare a schimbării conținutului de umiditate al acestora, nu sunt instantanee, nici imediate. În cele mai multe cazuri, sunt necesare nenumărate oscilații ale umidității relative, pentru ca tensiunile, cauzate de modificările dimensionale, produse de acestea, să provoace deteriorările respective”².

La nivelul stratului pictural sunt prezente lacune de profunzime, pierderea stratului de culoare odată cu stratul de preparație (foto nr. 4, 5), ridicături sub formă de acoperiș în două ape, cracluri (foto nr. 4), zgârieturi și lovituri mecanice (foto nr. 5), exfolieri, eroziuni ale foii metalice, datorate unor curățări agresive (foto nr. 4), fisuri, depuneri aderente și neaderente (foto nr. 4, 5), aglomerări de verni.

Pictura prezenta o peliculă de verni, care, prin îmbătrânire, a brunisat, virând întreaga gamă cromatică. Aceasta a acumulat, în timp, depuneri, unele aderând puternic, altele fiind superficiale. Aderența particulelor de praf depinde de condițiile atmosferice (poluarea aerului, U.R., temperatura, natura și viteza curenților de aer), de compoziția chimică a aerosolilor, de forma și dimensiunea particulelor, de polaritatea acestora și a suprafețelor picturale.

Praful se adună în depozite și, datorită legăturii de adhezivitate se creează „o păslă” microscopică. Prin adăugări repetate, aceasta devine dură și aderentă.

În vederea întocmirii metodologiei de conservare – restaurare, s-au efectuat teste de consolidare și curățare. De asemenea au fost realizate analize fizico-chimice XRF (fluorescență de raze X), în scopul identificării pigmentilor și analize biologice suportului de lemn. Au fost astfel stabilite metodele și materialele optime, compatibile și reversibile, pentru metodologia finală.

¹ Aurel Moldoveanu, *Conservarea preventivă a bunurilor culturale*, București, 1999, p.33.

² *Ibidem*, p.32.